

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

MACIEJ SZPUNAR

της 8ης Ιουνίου 2023¹

Υπόθεση C-376/22

Google Ireland Limited,

Meta Platforms Ireland Limited,

Tik Tok Technology Limited

κατά

Kommunikationsbehörde Austria (Komm Austria),

παρισταμένης της:

Bundesministerin für Frauen, Familie, Integration und Medien im Bundeskanzleramt

[αίτηση του Verwaltungsgerichtshof

(Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Ηλεκτρονικό εμπόριο – Οδηγία 2000/31/EK –
Υπηρεσία πλατφόρμας επικοινωνιών – Ρύθμιση που υποχρεώνει τους παρόχους τέτοιων
υπηρεσιών να θεσπίσουν διαδικασία ελέγχου για εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα –
Παρέκκλιση από την αρχή της χώρας καταγωγής»

I. Εισαγωγή

1. Στις 19 Οκτωβρίου 2022 ο νομοθέτης της Ένωσης εξέδωσε τον κανονισμό (ΕΕ) 2022/2065² (στο εξής: πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες) με σκοπό τη θέσπιση εναρμονισμένων κανόνων για ένα ασφαλές, προβλέψιμο και αξιόπιστο επιγραμμικό περιβάλλον όπου προάγεται η καινοτομία και προστατεύονται αποτελεσματικά τα θεμελιώδη δικαιώματα³. Προς τον σκοπό αυτό, ο κανονισμός εισάγει μια σειρά υποχρεώσεων, για τους παρόχους των λεγόμενων «ενδιάμεσων» υπηρεσιών, σε θέματα που αφορούν την υποβολή εκθέσεων για λόγους διαφάνειας, τον ορισμό σημείων επαφής και τους μηχανισμούς ειδοποίησης για παράνομα περιεχόμενα⁴. Ο κανονισμός θα αρχίσει να εφαρμόζεται, κατ' αρχήν, από τις 17 Φεβρουαρίου 2024, υπό την επιφύλαξη της επίσημης της εφαρμογής του στους παρόχους πολύ μεγάλων επιγραμμικών πλατφορμών και πολύ μεγάλων επιγραμμικών μηχανών αναζήτησης⁵.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 2022, σχετικά με την ενιαία αγορά ψηφιακών υπηρεσιών και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/31/EK (πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες) (ΕΕ 2022, L 277, σ. 1).

³ Βλ. άρθρο 1 της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες.

⁴ Για περιγραφή αυτών των υποχρεώσεων βλ., μεταξύ άλλων, Wilman, F., «The Digital Services Act (DSA) – An Overview», SSRN (papers.ssrn.com), 27 Δεκεμβρίου 2022, σ. 7 επ.

⁵ Βλ. άρθρα 92 και 93 της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες.

2. Μέχρι τότε, οι κανόνες που διέπουν τις πτυχές αυτές δεν θα είναι εναρμονισμένοι με παρόμοιο τρόπο σε ενωσιακό επίπεδο⁶.
3. Πρόσφατα, ορισμένα κράτη μέλη θέσπισαν νομοθεσία προκειμένου να επιβάλουν στους παρόχους των διαθέσιμων στο έδαφός τους υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας υποχρεώσεις ανάλογες με εκείνες που περιγράφονται ανωτέρω⁷. Η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση αυστριακή ρύθμιση, η οποία θεσπίστηκε το 2020, φαίνεται να ακολουθεί αυτή την τάση⁸.
4. Παρά ταύτα, από το 2002, η κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από την οδηγία 2000/31/ΕΚ⁹.
5. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31, κάθε κράτος μέλος μεριμνά ώστε οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας τις οποίες παρέχει ένας φορέας εγκατεστημένος στο έδαφός του (κράτος μέλος καταγωγής) να συνάδουν με τις εθνικές διατάξεις που εμπίπτουν στον «συντονισμένου τομέα», όπως αυτός ορίζεται στο άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας αυτής. Η αρχή σύμφωνα με την οποία οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας θα πρέπει να υπόκεινται, κατ' αρχήν, στο νομικό καθεστώς του κράτους μέλους καταγωγής καλείται «αρχή της χώρας καταγωγής».
6. Στην ίδια λογική, το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31 ορίζει ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν, κατ' αρχήν, να περιορίζουν την ελεύθερη παροχή των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες προέρχονται από άλλο κράτος μέλος. Πράγματι, ένα κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της καταγωγής δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνει από την παραπάνω αρχή, παρά μόνον μέσω μέτρων που λαμβάνονται «σε σχέση με συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας» και πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 3, παράγραφος 4, στοιχεία α' και β', της οδηγίας αυτής.
7. Αυτό είναι το νομικό πλαίσιο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση. Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί εάν ένα κράτος μέλος μπορεί να παρεκκλίνει από την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας λαμβάνοντας όχι μόνον ατομικά και συγκεκριμένα μέτρα αλλά και γενικά και αφηρημένα νομοθετικά μέτρα που να αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου, οι παρούσες προτάσεις περιορίζονται αποκλειστικώς στην ανάλυση αυτού του προδικαστικού ερωτήματος.

⁶ Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται σε ειδικότερες πράξεις που διέπουν τις εν λόγω πτυχές, όπως η οδηγία 2011/93/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 335, σ. 1 και διορθωτικό ΕΕ 2012, L 18, σ. 7), και ο κανονισμός (ΕΕ) 2021/784 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2021, για την καταπολέμηση της διάδοσης τρομοκρατικού περιεχομένου στο διαδίκτυο (ΕΕ 2021, L 172, σ. 79).

⁷ Μεταξύ άλλων, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και η Γαλλική Δημοκρατία θέσπισαν αντιστοίχως τον *Netzwerkdurchsetzungsgesetz (NetzDG)* (νόμο για την εποπτεία των κοινωνικών δικτύων), της 1ης Σεπτεμβρίου 2017 (BGBl. 2017 I, σ. 3352), και τον *loi n° 2020-766, du 24 juin 2020, visant à lutter contre les contenus haineux sur l'internet* (νόμο 2020-766, της 24ης Ιουνίου 2020, για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους στο διαδίκτυο, JORF αριθ. 0156 της 25ης Ιουνίου 2020).

⁸ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισήμανε, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι η αυστριακή ρύθμιση εισάγει υποχρεώσεις που αλληλοεπικαλύπτονται με εκείνες τις οποίες προβλέπει η πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες.

⁹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1).

8. Το ζήτημα παραμένει επίκαιρο υπό το κράτος της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες, στο μέτρο που ο εν λόγω κανονισμός δεν καταργεί ούτε την αρχή της χώρας καταγωγής ούτε τη δυνατότητα παρέκκλισης από την ως άνω αρχή στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31¹⁰.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

9. Το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31 ορίζει την έννοια των «υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας» παραπέμποντας στο άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας (ΕΕ) 2015/1535¹¹. Κατά την τελευταία αυτή οδηγία, ως υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας νοείται «κάθε υπηρεσία που συνήθως παρέχεται έναντι αμοιβής, με ηλεκτρονικά μέσα εξ αποστάσεως και κατόπιν συγκεκριμένης παραγγελίας ενός αποδέκτη υπηρεσιών».

10. Κατά τον ορισμό του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2000/31, ως «συντονισμένος τομέας» νοούνται «οι προϋποθέσεις που ισχύουν στα νομικά συστήματα των κρατών μελών προκειμένου για φορείς παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας ή υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για γενικές διατάξεις ή για διατάξεις σχεδιασμένες ειδικά για τον τομέα αυτόν».

11. Το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγράφεται «Εσωτερική αγορά», έχει ως εξής:

«1. Κάθε κράτος μέλος μεριμνά ώστε οι υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας που παρέχει ένας φορέας εγκατεστημένος στο έδαφός του να τηρούν τις ισχύουσες εθνικές διατάξεις του οι οποίες εμπίπτουν στο συντονισμένο τομέα.

2. Τα κράτη μέλη δεν μπορούν, για λόγους που αφορούν το συντονισμένο τομέα, να περιορίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, οι οποίες προέρχονται από άλλο κράτος μέλος.

3. Οι παράγραφοι 1 και 2 δεν εφαρμόζονται στους τομείς που αναφέρονται στο παράρτημα.

4. Τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν μέτρα κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2 σε σχέση με συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας, εφόσον πληρούνται οι ακόλουθοι όροι:

α) τα μέτρα πρέπει:

¹⁰ Βλ. άρθρο 2, παράγραφος 3, της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες. Εξάλλου, αν και ο κανονισμός αυτός εναρμονίζει πλήρως ορισμένους κανόνες που ισχύουν για τις ενδιάμεσες υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, είναι απίθανο να εξαλείψει τη δυνατότητα παρέκκλισης από την αρχή της χώρας καταγωγής, όπως ορίζεται στο άρθρο 3 της οδηγίας 2000/31, όσον αφορά άλλα ζητήματα πέρα από εκείνα που καλύπτονται από τους εναρμονισμένους κανόνες. Βλ. αιτιολογική σκέψη 9 του ίδιου κανονισμού.

¹¹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προδιαγραφών και των κανόνων σχετικά με τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών (ΕΕ 2015, L 241, σ. 1). Το άρθρο 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31, όπως είχε πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2015/1535, όριζε ως «υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας» τις «υπηρεσίες κατά την έννοια του άρθρου 1, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, της οδηγίας [98/34/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Ιουνίου 1998, για την καθιέρωση μιας διαδικασίας πληροφόρησης στον τομέα των τεχνικών προτύπων και κανονισμών (ΕΕ 1998, L 204, σ. 37)]». Από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 2015/1535, η ως άνω παραπομπή πρέπει να νοείται ως παραπομπή στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο β', της τελευταίας αυτής οδηγίας.

i) να είναι αναγκαία για έναν από τους ακόλουθους λόγους:

- δημόσια τάξη, ιδίως πρόληψη, έρευνα, διαπίστωση και δίωξη εγκλημάτων, στα οποία περιλαμβάνονται η προστασία των ανηλίκων και η καταπολέμηση της πρόκλησης μίσους λόγω φυλής, φύλου, θρησκείας ή εθνικότητας, καθώς και οι παραβιάσεις της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας που αφορούν μεμονωμένα πρόσωπα,

[...]

ii) να στρέφονται κατά μιας υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας η οποία βλάπτει τους στόχους που αναφέρονται στο σημείο i) ή συνιστά σοβαρό κίνδυνο που απειλεί να βλάψει τους προαναφερόμενους στόχους·

iii) να είναι ανάλογα προς τους στόχους αυτούς·

β) πριν από τη λήψη των εν λόγω μέτρων και ανεξαρτήτως τυχόν δικαστικών διαδικασιών, συμπεριλαμβανομένων των προκαταρκτικών διαδικασιών και ενεργειών που αναλαμβάνονται στα πλαίσια ποινικών ερευνών, το κράτος μέλος:

- έχει ζητήσει από το κράτος μέλος που αναφέρεται στην παράγραφο 1 να λάβει μέτρα και το τελευταίο δεν έλαβε μέτρα ή τα μέτρα ήταν ανεπαρκή,
- έχει κοινοποιήσει στην Επιτροπή και στο κράτος μέλος που αναφέρεται στην παράγραφο 1 την πρόθεσή του να λάβει τέτοια μέτρα.

5. Τα κράτη μέλη μπορούν, σε έκτακτες περιπτώσεις, να παρεκκλίνουν από τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 4 στοιχείο β). Στην περίπτωση αυτή, τα μέτρα πρέπει να κοινοποιούνται το συντομότερο δυνατό στην Επιτροπή και στο κράτος μέλος που αναφέρεται στην παράγραφο 1, αναφέροντας τους λόγους για τους οποίους το κράτος μέλος κρίνει ότι πρόκειται για επείγουσα κατάσταση.

6. Με την επιφύλαξη της δυνατότητας του κράτους μέλους να λάβει τα εν λόγω μέτρα, η Επιτροπή πρέπει να εξετάσει τη συμβατότητα των κοινοποιηθέντων μέτρων προς το κοινοτικό δίκαιο το ταχύτερο δυνατό. Εάν συμπεράνει ότι το μέτρο δεν συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο, η Επιτροπή ζητεί από το εν λόγω κράτος μέλος να μη λάβει τα προβλεπόμενα μέτρα ή να τερματίσει επειγόντως τα ληφθέντα μέτρα.»

B. Το αυστριακό δίκαιο

12. Ο Bundesgesetz über Maßnahmen zum Schutz der Nutzer auf Kommunikationsplattformen (Kommunikationsplattformen-Gesetz) (αυστριακός ομοσπονδιακός νόμος περί μέτρων για την προστασία των χρηστών σε πλατφόρμες επικοινωνίας)¹² (στο εξής: KoPl-G) δημοσιεύτηκε στις 23 Δεκεμβρίου 2020 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2021. Οι πάροχοι υπηρεσιών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου αυτού όφειλαν να συμμορφωθούν με τις υποχρεώσεις τις οποίες επιβάλλει ο νόμος το αργότερο έως τις 31 Μαρτίου 2021¹³.

¹² BGBl. I, 151/2020.

¹³ Άρθρο 14 του KoPl-G.

13. Το άρθρο 1 του KoPl-G ορίζει τα εξής:

«(1) Σκοπός του παρόντος ομοσπονδιακού νόμου είναι να προάγει την υπεύθυνη και διαφανή διαχείριση καθώς και την άμεση επεξεργασία των ειδοποιήσεων εκ μέρους των χρηστών σχετικά με τα κατωτέρω οριζόμενα περιεχόμενα σε πλατφόρμες επικοινωνίας.

(2) Οι ημεδαποί και αλλοδαποί πάροχοι υπηρεσιών οι οποίοι παρέχουν πλατφόρμες επικοινωνίας (άρθρο 2, παράγραφος 4) με σκοπό το οικονομικό όφελος εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου, εκτός εάν:

1. ο αριθμός των εγγεγραμμένων χρηστών με δικαίωμα πρόσβασης στην πλατφόρμα επικοινωνίας στην Αυστρία είναι κατά μέσο όρο μικρότερος από 100 000 άτομα κατά τη διάρκεια του προηγούμενου ημερολογιακού έτους και
2. ο κύκλος εργασιών που πραγματοποιήθηκε στην Αυστρία κατά τη διάρκεια του προηγούμενου ημερολογιακού έτους από την εκμετάλλευση της πλατφόρμας επικοινωνίας, είναι μικρότερος από 500 000 ευρώ.

[...]

(5) Κατόπιν αιτήματος του παρόχου, η εποπτική αρχή αποφαινεται κατά πόσον ο πάροχος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος ομοσπονδιακού νόμου.

[...]»

14. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 4, του KoPl-G ως «πλατφόρμα επικοινωνίας» νοείται κάθε «υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας, κύριος σκοπός ή βασική λειτουργία της οποίας είναι η ανταλλαγή μηνυμάτων ή αναπαραστάσεων με νοητικό περιεχόμενο υπό τη μορφή προφορικού λόγου, γραπτού λόγου, ήχου ή εικόνας, μεταξύ χρηστών και ενός ευρέος κύκλου άλλων χρηστών, μέσω μαζικής διάδοσης».

15. Κατά το άρθρο 3 του KoPl-G:

«(1) Οι πάροχοι υπηρεσιών οφείλουν να θεσπίζουν αποτελεσματικές και διαφανείς διαδικασίες για τη διαχείριση και την επεξεργασία των ειδοποιήσεων σχετικά με εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα στην πλατφόρμα επικοινωνίας.

[...]

(4) Επιπλέον, οι πάροχοι υπηρεσιών μεριμνούν ώστε να υπάρχει μια αποτελεσματική και διαφανής διαδικασία επανεξέτασης των αποφάσεών τους σχετικά με τον αποκλεισμό ή την αφαίρεση περιεχομένου που έχει αποτελέσει αντικείμενο ειδοποίησης (παράγραφος 3, σημείο 1).

[...]»

16. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου αυτού ορίζει τα ακόλουθα:

«Οι πάροχοι υπηρεσιών υποχρεούνται σε ετήσια βάση και, αν πρόκειται για πλατφόρμες επικοινωνίας με πάνω από ένα εκατομμύριο εγγεγραμμένους χρήστες, ανά εξάμηνο να καταρτίζουν έκθεση όσον αφορά τη διαχείριση των ειδοποιήσεων σχετικά με εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα. Η έκθεση πρέπει να διαβιβάζεται στην εποπτική αρχή το αργότερο έναν

μήνα από τη λήξη της περιόδου στην οποία αναφέρεται και παράλληλα να είναι επί μονίμου βάσεως διαθέσιμη και εύκολα προσβάσιμη στον διαδικτυακό τόπο του παρόχου.»

17. Το άρθρο 5 του KoPl-G ορίζει τα εξής:

«(1) Οι πάροχοι υπηρεσιών ορίζουν ένα πρόσωπο το οποίο πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 9, παράγραφος 4, του Verwaltungsstrafgesetz 1991 (VStG) [(αυστριακός νόμος του 1991 περί διοικητικών κυρώσεων, BGBl., 52/1991)]. Το πρόσωπο αυτό:

1. εγγυάται την τήρηση των διατάξεων του παρόντος νόμου,
2. έχει την εξουσία να απευθύνει εντολές για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου,
3. διαθέτει την απαραίτητη γνώση της γερμανικής γλώσσας για να είναι σε θέση να συνεργάζεται με τις διοικητικές και τις δικαστικές αρχές,
4. διαθέτει τους αναγκαίους πόρους για την επιτέλεση των καθηκόντων του.

[...]

(4) Ο πάροχος υπηρεσιών ορίζει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο ως αντίκλητο για τις διοικητικές και δικαστικές κοινοποιήσεις. [...]»

III. Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης

18. Οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης, Google Ireland Limited (στο εξής: Google), Meta Platforms Ireland Limited (στο εξής: Meta Platforms) και Tik Tok Technology Limited (στο εξής: Tik Tok), είναι εγκατεστημένες στην Ιρλανδία εταιρίες οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες πλατφόρμας επικοινωνίας, μεταξύ άλλων στην Αυστρία.

19. Μετά την έναρξη ισχύος του KoPl-G το 2021, οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης ζήτησαν από την αρμόδια αρχή, την Kommunikationsbehörde Austria (αυστριακή εποπτική αρχή επικοινωνιών, στο εξής: Komm Austria), να αναγνωρίσει, δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 5, του KoPl-G, ότι δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του νόμου αυτού.

20. Ωστόσο, με τρεις αποφάσεις, της 26ης Μαρτίου, της 31ης Μαρτίου και της 22ας Απριλίου 2021, η Komm Austria αποφάνθηκε ότι οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του KoPl-G διότι η καθεμία τους παρέχει από μία πλατφόρμα επικοινωνίας κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 4, του νόμου αυτού.

21. Οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης προσέφυγαν κατά των σχετικών αποφάσεων ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht (ομοσπονδιακού διοικητικού δικαστηρίου, Αυστρία), το οποίο απέρριψε τις προσφυγές τους ως αβάσιμες.

22. Ουσιαστικά, όσον αφορά το ζήτημα που τίθεται με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το Bundesverwaltungsgericht (ομοσπονδιακό διοικητικό δικαστήριο) έκρινε, πρώτον, ότι η αρχή της χώρας καταγωγής την οποία κατοχυρώνει η οδηγία 2000/31 δεν είναι απόλυτη και ότι μπορεί να δικαιολογηθούν παρεκκλίσεις ιδίως εάν είναι αναγκαίες για την επίτευξη ή/και τη διατήρηση προστασίας υψηλού επιπέδου για πολύτιμα έννομα αγαθά, όπως η προστασία των ανηλίκων ή

της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κατά την εκτίμησή του, ο KoPI-G επιδιώκει όντως τέτοιους σκοπούς. Για το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ο νόμος αυτός συνιστά τη νομική βάση ώστε να λαμβάνονται, σε περίπτωση επαναλαμβανόμενων παραβάσεων, συγκεκριμένα μέτρα κατά αποδεκτών που προσδιορίζονται με τρόπο επαρκώς εξατομικευμένο κατά περίπτωση. Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η αναγνωριστικού χαρακτήρα διαδικασία δεν μπορούσε, εν προκειμένω, να οδηγήσει (ακόμη) στη λήψη ατομικών και συγκεκριμένων μέτρων κατά των αναιρεσιουσών της κύριας δίκης, δεδομένου ότι αυτές είχαν ζητήσει την έκδοση αμιγώς αναγνωριστικής αποφάσεως, εκτός του πλαισίου οποιασδήποτε συγκεκριμένης υποθέσεως.

23. Δεύτερον, όσον αφορά τη διαδικασία του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) έκρινε ότι κανένα μέτρο, κατά την έννοια της ως άνω διατάξεως, δεν είχε ληφθεί δυνάμει του KoPI-G και ότι απλώς ο νόμος αυτός θεσπίστηκε ώστε να δημιουργηθεί το νομοθετικό έρεισμα για τη λήψη μέτρων κατά την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως.

24. Οι αναιρεσιούσες της κύριας δίκης, με τις αιτήσεις αναιρέσεως κατά των αποφάσεων του Bundesverwaltungsgericht (ομοσπονδιακού διοικητικού δικαστηρίου), ισχυρίζονται ενώπιον του Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία), δηλαδή του αιτούντος δικαστηρίου, ότι κακώς το Bundesverwaltungsgericht επιβεβαίωσε ότι ο KoPI-G έχει εφαρμογή στις πλατφόρμες που εκμεταλλεύονται. Ειδικότερα ισχυρίζονται, αφενός, ότι από τη στιγμή που η Δημοκρατία της Ιρλανδίας και η Επιτροπή δεν ενημερώθηκαν για την έκδοση του KoPI-G όπως ορίζουν το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', και παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/31, ο νόμος αυτός δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση τους και, αφετέρου, ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται με τον εν λόγω νόμο είναι δυσανάλογες και ασυμβίβαστες προς την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών και την αρχή της χώρας καταγωγής.

25. Λόγω της ουσιώδους συνάφειας μεταξύ των υποθέσεων των αναιρεσιουσών της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στη συνεκδίκασή τους.

26. Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν αμφισβητείται ότι οι υπηρεσίες που παρέχουν οι αναιρεσιούσες της κύριας δίκης, και δη στην Αυστρία, συνιστούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31. Λαμβανομένων υπόψη των διαπιστώσεων του Bundesverwaltungsgericht (ομοσπονδιακού διοικητικού δικαστηρίου), το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι υπηρεσίες αυτές πρέπει επίσης να χαρακτηριστούν ως «πλατφόρμες επικοινωνιών» κατά την έννοια του KoPI-G και ότι οι αναιρεσιούσες της κύριας δίκης πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 1, παράγραφοι 2 και 3¹⁴, του νόμου αυτού και εμπίπτουν, επομένως, στο πεδίο εφαρμογής του.

27. Το αιτούν δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, βάσει του KoPI-G, λαμβάνονται πράγματι ατομικά και συγκεκριμένα μέτρα έναντι παρόχου υπηρεσιών σε περίπτωση παράβασης των υποχρεώσεων που του επιβάλλει ο ως άνω νόμος. Ωστόσο, εκτιμά ότι οι υποχρεώσεις αυτές, προς τις οποίες ο πάροχος πρέπει να συμμορφώνεται χωρίς να απαιτείται να έχει προηγηθεί η λήψη ατομικού και συγκεκριμένου μέτρου, συνιστούν απαιτήσεις που διέπουν την άσκηση δραστηριότητας σχετικής με υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας και, κατά συνέπεια, εμπίπτουν στον συντονισμένο τομέα κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2000/31. Οι απαιτήσεις αυτές θα

¹⁴ Το αιτούν δικαστήριο δεν μνημονεύει το άρθρο 1, παράγραφος 3, του KoPI-G. Κατ' ουσίαν, η διάταξη αυτή εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής του νόμου τους παρόχους πλατφορμών επικοινωνίας οι οποίες (1) χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την εμπορία ή την πώληση αγαθών ή υπηρεσιών, καθώς και για την εμπορία ακινήτων ή την προσφορά θέσεων εργασίας, (2) έχουν ως κύριο σκοπό την παροχή υπηρεσιών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και (3) προσφέρονται από επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης.

μπορούσαν, κατ' αρχήν, να συνιστούν περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, καθόσον πρέπει να πληρούνται και από τους παρόχους υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι στο έδαφος άλλου κράτους μέλους πλην της Αυστρίας.

28. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 επιτρέπει σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο πάροχος υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας να παρεκκλίνει από την αρχή της χώρας καταγωγής. Με αφετηρία τη σκέψη αυτή, το δικαστήριο διερωτάται εάν ένα κράτος μέλος μπορεί να παρεκκλίνει από την προαναφερθείσα αρχή θεσπίζοντας μέτρο που αφορά μια κατηγορία υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους και με γνώμονα τη φύση τους, όπως είναι οι πλατφόρμες επικοινωνίας κατά την έννοια του KoPl-G.

29. Κατ' ουσίαν, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, αφενός, ότι μέχρι σήμερα το Δικαστήριο έχει κληθεί να εξετάσει αν γενικές και αφηρημένες διατάξεις θα μπορούσαν να θεωρηθούν μέτρα κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31, με βάση τους λόγους και τις απαιτήσεις που προβλέπονται στη διάταξη αυτή. Παραπέμπει συναφώς στις αποφάσεις *Ker-Optika*¹⁵, *Airbnb Ireland*¹⁶ και *A* (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου)¹⁷. Αφετέρου, επισημαίνει ότι, στις προτάσεις μου στην υπόθεση *Airbnb Ireland*¹⁸, είχα προκρίνει την ερμηνεία σύμφωνα με την οποία γενικές διατάξεις δεν θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως μέτρα κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας και, αν τυχόν περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας από άλλο κράτος μέλος για λόγους που άπτονται του συντονισμένου τομέα, είναι εν πάση περιπτώσει παράνομες δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας.

IV. Τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

30. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) με απόφαση της 24ης Μαΐου 2022, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Ιουνίου 2022, αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τρία προδικαστικά ερωτήματα. Κατόπιν αιτήματος του Δικαστηρίου στις παρούσες προτάσεις θα εστιάσω στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο έχει ως εξής:

«Έχει το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο α', σημείο ii, της οδηγίας 2000/31/EK την έννοια ότι ως μέτρο που αφορά “συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας” μπορεί να θεωρηθεί και νομοθετικό μέτρο που αφορά μια γενική κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας (όπως είναι οι πλατφόρμες επικοινωνίας), ή για την ύπαρξη μέτρου υπό το πρίσμα της εν λόγω διάταξης απαιτείται να έχει ληφθεί απόφαση που να αφορά συγκεκριμένη περίπτωση (όπως, για παράδειγμα, πλατφόρμα επικοινωνίας που προσδιορίζεται ονομαστικά);»

31. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης, η Αυστριακή, η Ιρλανδική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Δεν διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση.

¹⁵ Απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2010 (C-108/09, στο εξής: απόφαση *Ker-Optika*, EU:C:2001:725).

¹⁶ Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019 (C-390/18, στο εξής: απόφαση *Airbnb Ireland*, EU:C:2001:1112).

¹⁷ Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020 [C-649/18, στο εξής: απόφαση *A* (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου), EU:C:2020:764].

¹⁸ C-390/18 (EU:C:2019:336, σκέψεις 134 και 135).

V. Ανάλυση

32. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31 έχει την έννοια ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να περιορίσει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, θεσπίζοντας μέτρα γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα τα οποία αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους και δεν λαμβάνονται απλώς κατά περίπτωση.

33. Πρέπει να επισημανθεί εκ προοιμίου ότι, κατά την κρίση του αιτούντος δικαστηρίου, οι υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης, και δη στην Αυστρία, συνιστούν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31. Μολονότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχει πληροφορίες βάσει των οποίων το Δικαστήριο να μπορεί να ελέγξει τον χαρακτηρισμό στον οποίο προέβη το αιτούν δικαστήριο, ο χαρακτηρισμός αυτός δεν αμφισβητείται πάντως από τους μετέχοντες στη διαδικασία. Η ανάλυσή μου στηρίζεται, επομένως, στην παραδοχή αυτή.

34. Προτού εξετάσω το προδικαστικό ερώτημα (τμήμα Γ), θα εκθέσω κατ' αρχάς ορισμένες παρατηρήσεις επί της αυστριακής ρύθμισης που αποτελεί τον πυρήνα της υπό κρίση αίτησης προδικαστικής αποφάσεως (τμήμα Α) και, στη συνέχεια, θα παραθέσω τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι μετέχοντες στη διαδικασία (τμήμα Β).

A. Η αυστριακή ρύθμιση

35. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά τις διατάξεις του KoPl-G που αποσκοπούν στην ενίσχυση της «ευθύνης για τις πλατφόρμες» την οποία υπέχουν οι πάροχοι πλατφορμών επικοινωνίας, όσον αφορά τη διαχείριση των ειδοποιήσεων εκ μέρους των χρηστών σχετικά με τα περιεχόμενα των πλατφορμών αυτών¹⁹.

36. Τέτοιοι πάροχοι δραστηριοποιούμενοι στην επικράτεια της Αυστρίας, είτε είναι εγκατεστημένοι σε αυτό το κράτος μέλος είτε στην αλλοδαπή, εμπίπτουν κατ' αρχήν στο πεδίο εφαρμογής του KoPl-G και, ως εκ τούτου, οφείλουν να τηρούν ορισμένες υποχρεώσεις. Αυτές περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, i) τη δημιουργία συστήματος ειδοποίησης και ελέγχου σε σχέση με εικαζόμενα παράνομα περιεχόμενα²⁰, ii) την κατάρτιση έκθεσης διαφάνειας²¹ και iii) τον διορισμό υπεύθυνου εντολοδόχου και αντικλήτου²². Οι πάροχοι που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του KoPl-G υπόκεινται στην εποπτεία της Komm Austria. Κατά την άσκηση της εποπτείας αυτής, η εν λόγω αρχή είναι εξουσιοδοτημένη να επιβάλλει πρόστιμα ύψους έως και δέκα εκατομμυρίων ευρώ σε περίπτωση παράβασης ορισμένων υποχρεώσεων που απορρέουν από τον KoPl-G²³.

¹⁹ Βλ. άρθρο 1 του KoPl-G.

²⁰ Βλ. άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 4, του KoPl-G.

²¹ Βλ. άρθρο 4 του KoPl-G.

²² Βλ. άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 4, του KoPl-G.

²³ Βλ. άρθρο 10 του KoPl-G, το οποίο δεν επαναλαμβάνεται στην αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

37. Ένας οικονομικός φορέας μπορεί να υποβάλει στην Komm Austria αίτημα ζητώντας της να διαπιστώσει εάν αυτός εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του KoPl-G. Ωστόσο, οι υποχρεώσεις τις οποίες οφείλουν να τηρούν οι πάροχοι επιβάλλονται στους οικονομικούς φορείς που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του KoPl-G χωρίς να απαιτείται η προηγούμενη έκδοση ατομικής και συγκεκριμένης πράξεως.

B. Επιχειρήματα των μετεχόντων στη διαδικασία

38. Κατά την άποψη της Google και της Tik Tok, μια νομοθετική πράξη όπως ο KoPl-G, η οποία εφαρμόζεται σε μια ολόκληρη κατηγορία παρόχων υπηρεσιών που έχουν την έδρα τους σε άλλο κράτος μέλος, δεν συνιστά μέτρο το οποίο λαμβάνεται για μια συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 και, ως εκ τούτου, δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί βάσει της διατάξεως αυτής. Στο ίδιο πνεύμα, η Meta Platforms ισχυρίζεται ότι δεν είναι δυνατόν τα μέτρα τα οποία επιτρέπει η εν λόγω διάταξη να περιλαμβάνουν νομοθεσία σχετική με μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών περιγραφόμενη με γενικούς όρους.

39. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι εναπόκειται κατ' αρχήν στο κράτος μέλος καταγωγής να προβλέπει «πώς και πού» θα λάβει μέτρο το οποίο εισάγει παρέκκλιση από το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31. Κατά την Επιτροπή, μπορεί να πρόκειται είτε για ατομικό μέτρο είτε για μέτρο γενικής εφαρμογής, «υπό την προϋπόθεση ότι [αυτό] είναι επαρκώς στοχευμένο, στον βαθμό που εφαρμόζεται σαφώς, εξ αρχής, σε μια συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας παρεχόμενη από έναν ή περισσότερους παρόχους εγκατεστημένους σε ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη». Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή στηρίζεται στο γράμμα του άρθρου 2, στοιχείο η', της οδηγίας, το οποίο ορίζει την έννοια του «συντονισμένου τομέα» και εντάσσει σε αυτήν απαιτήσεις γενικής εφαρμογής. Βάσει αυτών των εκτιμήσεων, η Επιτροπή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα που προβλέπει ο KoPl-G, λόγω του γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα τους, είναι διαμετρικά αντίθετα προς την ίδια την ουσία της αρχής της χώρας καταγωγής, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας.

40. Μια ριζικά διαφορετική ερμηνευτική άποψη υποστηρίζουν η Αυστριακή και η Ιρλανδική Κυβέρνηση καθώς και, με ορισμένες έστω διαφοροποιήσεις, η Πολωνική Κυβέρνηση.

41. Οι μετέχοντες στη διαδικασία που τάσσονται υπέρ της ερμηνείας σύμφωνα με την οποία τα νομοθετικά μέτρα που αφορούν μια κατηγορία υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους μπορούν επίσης να αποτελούν «μέτρα» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 φαίνεται να αντλούν από την ερμηνεία αυτή διαφορετικά συμπεράσματα όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία τέτοιων υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, η θέση της Ιρλανδικής Κυβέρνησης, όπως την αντιλαμβάνομαι, είναι ότι, εάν η έννοια του «μέτρου» δεν περιλάμβανε τα γενικά νομοθετικά μέτρα, τα κράτη μέλη θα επιτρεπόταν να θεσπίζουν ελεύθερα τέτοια γενικά νομοθετικά μέτρα και να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας χωρίς να χρειάζεται να συμμορφώνονται προς τους όρους του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας. Αντιθέτως, η Αυστριακή Κυβέρνηση φαίνεται να θεωρεί ότι μια τέτοια ερμηνεία θα εμπόδιζε οποιαδήποτε παρέκκλιση από την αρχή της χώρας καταγωγής μέσω της λήψης νομοθετικών μέτρων.

42. Κατά την άποψη της Πολωνικής Κυβέρνησης, προκειμένου το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 να τυγχάνει εφαρμογής, το επίμαχο μέτρο πρέπει να συνεπάγεται περιορισμό στην ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών κατά την έννοια του άρθρου 56 ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, η

κυβέρνηση αυτή, παραπέμποντας στην απόφαση Airbnb Ireland²⁴, ισχυρίζεται, πρώτον, ότι ο KoPI-G δεν περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες προέρχονται από άλλο κράτος μέλος, εφόσον ο νόμος αυτός επιβάλλει απλώς την υποχρέωση να θεσπιστούν διαδικασίες για την επεξεργασία των αναφορών περί παράνομων περιεχομένων και να δημοσιεύονται οι συναφείς εκθέσεις.

43. Δεύτερον, η Πολωνική Κυβέρνηση εφιστά την προσοχή στη σχέση μεταξύ, αφενός, του άρθρου 3, παράγραφος 4, και, αφετέρου, του άρθρου 14, παράγραφος 3, και του άρθρου 15, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31. Για την ως άνω κυβέρνηση, το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας πρέπει να θεωρηθεί ως *lex specialis* σε σχέση με την αρχή της χώρας καταγωγής. Εξάλλου, η Πολωνική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 15, παράγραφος 2, της οδηγίας επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλουν στους παρόχους των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας την υποχρέωση να ενημερώνουν άμεσα τις αρμόδιες κρατικές αρχές για την άσκηση, από τους αποδέκτες των υπηρεσιών τους, δραστηριοτήτων φερόμενων ως παράνομων ή για τις πληροφορίες που κοινοποιούνται από τους τελευταίους. Κατά την άποψη της ίδιας κυβέρνησης, η υποχρέωση αυτή αντιστοιχεί στην υποχρέωση κατάρτισης και δημοσίευσης εκθέσεων για την επεξεργασία των αναφορών σχετικά με παράνομα περιεχόμενα, όπως προβλέπεται στον KoPI-G. Συνεπώς, κατά την άποψη της Πολωνικής Κυβέρνησης, από τη στιγμή που οι διατάξεις του νόμου αυτού αφορούν τον μηχανισμό ειδοποίησης και ελέγχου παράνομων περιεχομένων, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14, παράγραφος 3, και του άρθρου 15, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31. Η Πολωνική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι οι διατάξεις του αυστριακού νόμου θα πρέπει, επομένως, να ερμηνευτούν υπό το πρίσμα όχι του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας, αλλά του άρθρου 56 ΣΛΕΕ.

44. Τρίτον, για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν συμφωνήσει με την προεκτεθείσα ανάλυσή της, η Πολωνική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι ως «μέτρο» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 μπορεί να νοηθεί και μέτρο το οποίο αφορά μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους.

Γ. Εκτίμηση

45. Δεδομένου ότι η Πολωνική Κυβέρνηση υποστηρίζει, αφενός, ότι πρέπει να εξεταστεί το προδικαστικό ερώτημα όχι υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31 αλλά του άρθρου 14, παράγραφος 3, και του άρθρου 15 παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής και, αφετέρου, ότι λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας σχετικά με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ ο KoPI-G δεν περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, με συνέπεια να παρέλκει η εξέταση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής, πρέπει να αναλυθούν πρώτα τα επιχειρήματα αυτής της κυβέρνησης.

²⁴ Απόφαση Airbnb Ireland (σκέψη 42).

1. Επί των άρθρων 14 και 15 της οδηγίας 2000/31

46. Το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31 φαίνεται να έχει σημασία μόνον εάν ο πάροχος της υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας²⁵. Για να ισχύει κάτι τέτοιο, η δραστηριότητα του παρόχου πρέπει να έχει έναν εντελώς τεχνικό, αυτόματο και παθητικό χαρακτήρα, όπερ σημαίνει ότι ο πάροχος ούτε γνωρίζει ούτε ελέγχει τις πληροφορίες που μεταδίδονται ή αποθηκεύονται²⁶. Ένας τέτοιος πάροχος μπορεί να τύχει απαλλαγής από την ευθύνη όσον αφορά τις αποθηκευμένες πληροφορίες, εφόσον πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας.

47. Στο μέτρο που το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31 προβλέπει, στο πρώτο του μέρος, ότι «το [...] άρθρο [αυτό] δεν θίγει τη δυνατότητα δικαστικής ή διοικητικής αρχής, σύμφωνα με τα νομικά συστήματα των κρατών μελών, να απαιτούν από τον φορέα παροχής υπηρεσιών να προβεί στην παύση ή στην πρόληψη παράβασης», η διάταξη αυτή συνεπάγεται ότι μπορούν να απευθυνθούν στον φορέα παροχής υπηρεσιών εντολές βάσει του εθνικού δικαίου κράτους μέλους, ακόμα και αν αυτός τυγχάνει απαλλαγής από την ευθύνη. Συμφωνώ δε με την Πολωνική Κυβέρνηση ότι τέτοιες εντολές είναι δυνατόν να εκδίδονται από τις αρχές ενός κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένος ο φορέας παροχής των υπηρεσιών.

48. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιλαμβάνει στοιχεία που να επιτρέπουν να διαπιστωθεί αν οι αναιρεσείουσες της κύριας δίκης εμπίπτουν στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31. Ωστόσο, κάθε πάροχος που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής είναι φορέας παροχής υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας, του οποίου η υπηρεσία μπορεί να επωφεληθεί του μηχανισμού που καθιερώνει το άρθρο 3 της οδηγίας. Εάν τα κράτη μέλη έχουν την εξουσία να απευθύνουν εντολές εις βάρος φορέα παροχής ο οποίος ενδέχεται να τυγχάνει της απαλλαγής του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας, θα πρέπει να έχουν την ίδια εξουσία και σε περίπτωση που ο φορέας παροχής δεν μπορεί να επικαλεστεί το ευεργέτημα της απαλλαγής αυτής.

49. Η Πολωνική Κυβέρνηση αντιλαμβάνεται το δεύτερο μέρος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31, σύμφωνα με το οποίο «το [...] άρθρο [αυτό] δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν διαδικασίες για την απόσυρση των πληροφοριών ή την απενεργοποίηση της πρόσβασης σε αυτές», υπό την έννοια ότι η οδηγία επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν σε φορέα παροχής που είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος υποχρεώσεις όπως οι προβλεπόμενες στον ΚοPI-G.

50. Εντούτοις, αυτή η «δυνατότητα» αφορά διαδικασίες ή πράξεις που συνδέονται με παραβάσεις σε σχέση με τις οποίες μπορούν να απευθυνθούν οι εντολές για τις οποίες γίνεται λόγος στο πρώτο μέρος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31. Τέτοια είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση μιας προκαταρκτικής διαδικασίας στο πλαίσιο της οποίας το πρόσωπο που δικαιούται να ζητήσει την έκδοση εντολής κατά του φορέα παροχής οφείλει, προτού προσφύγει

²⁵ Το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 προβλέπει ότι «[τ]α κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι σε περίπτωση παροχής μιας υπηρεσίας της κοινωνίας της πληροφορίας η οποία συνίσταται στην αποθήκευση πληροφοριών παρεχομένων από έναν αποδέκτη υπηρεσίας, δεν υφίσταται ευθύνη του φορέα παροχής της υπηρεσίας για τις πληροφορίες που αποθηκεύονται μετά από αίτηση αποδέκτη της υπηρεσίας, υπό τον όρο ότι: α) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας δεν γνωρίζει πραγματικά ότι πρόκειται για παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία και ότι, σε ό,τι αφορά αξιώσεις αποζημιώσεως, δεν γνωρίζει τα γεγονότα ή τις περιστάσεις από τις οποίες προκύπτει η παράνομη δραστηριότητα ή πληροφορία, ή β) ο φορέας παροχής της υπηρεσίας, μόλις αντιληφθεί τα προαναφερθέντα, αποσύρει ταχέως τις πληροφορίες ή καθιστά την πρόσβαση σε αυτές αδύνατη».

²⁶ Βλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2021, YouTube και Cyando (C-682/18 και C-683/18, EU:C:2021:503, σκέψη 105).

στη δικαιοσύνη, να ενημερώσει τον φορέα για την παράβαση, ούτως ώστε να του δώσει τη δυνατότητα να θέσει άμεσα τέρμα στη σχετική προσβολή και να αποτρέψει την επανάληψή της στο μέλλον²⁷. Αντιθέτως, η δυνατότητα την οποία επιφυλάσσει στα κράτη μέλη το δεύτερο μέρος του άρθρου 14, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής δεν σχετίζεται με την επιβολή γενικών υποχρεώσεων που εμπίπτουν στο πεδίο του ουσιαστικού δικαίου και ουδεμία σχέση έχουν με διαδικασίες οι οποίες έχουν ως αντικείμενο την έκδοση εντολής για μεμονωμένη παράβαση²⁸.

51. Εν προκειμένω όμως, το προδικαστικό ερώτημα αφορά τέτοιες γενικές υποχρεώσεις και, επομένως, στην υπό κρίση υπόθεση δεν τίθεται το ζήτημα με ποιον τρόπο η εφαρμογή, στην πράξη, της δυνατότητας στην οποία αναφέρεται το δεύτερο μέρος του άρθρου 14, παράγραφος 3, συναρμόζεται με τον μηχανισμό που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας.

52. Για τους ίδιους λόγους, ούτε το άρθρο 15, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31 ασκεί επιρροή στο πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης. Τούτο διότι η διάταξη αυτή φαίνεται να οριοθετεί την προβλεπόμενη στο άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας απαγόρευση προς τα κράτη μέλη να επιβάλλουν στους παρόχους των υπηρεσιών γενική υποχρέωση ελέγχου²⁹. Όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 47 της οδηγίας, η απαγόρευση αυτή δεν αφορά τις υποχρεώσεις ελέγχου «σε συγκεκριμένες περιπτώσεις» και ειδικότερα δεν θίγει τυχόν εντολές των εθνικών αρχών σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία³⁰.

2. *Επί του άρθρου 56 ΣΛΕΕ*

53. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31 απαγορεύει στα κράτη μέλη να περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες προέρχονται από άλλο κράτος μέλος. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΚοPI-G είναι, κατ' αρχήν, ικανές να περιορίσουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, στον βαθμό που πρέπει να τηρούνται εξίσου από τους παρόχους υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι στο έδαφος άλλου κράτους μέλους πλην της Αυστρίας. Η Πολωνική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα εάν οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ΚοPI-G συνιστούν «απαγόρευση» κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, επιβάλλεται να ακολουθηθεί η συλλογιστική την οποία έχει αναπτύξει το

²⁷ Βλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2021, YouTube και Cyando (C-682/18 και C-683/18, EU:C:2021:503, σκέψεις 131 και 133).

²⁸ Επιπλέον, το άρθρο 6, παράγραφος 4, της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες, το οποίο επιτελεί την ίδια λειτουργία με το άρθρο 14, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31, αναφέρει απλώς ότι «δεν θίγει τη δυνατότητα δικαστικής ή διοικητικής αρχής, σύμφωνα με το νομικό σύστημα ενός κράτους μέλους, να απαιτήσει από τον πάροχο υπηρεσιών την παύση ή αποτροπή της παράβασης» (όπως προβλέπεται στο πρώτο μέρος, του άρθρου 14, παράγραφος 3), χωρίς να επαναλαμβάνει το δεύτερο μέρος του άρθρου 14, παράγραφος 3 (το οποίο αναπτύσσεται στο σημείο 49 των παρούσων προτάσεων). Ωστόσο, αφενός, οι κανόνες που διέπουν τις εντολές εναρμονίζονται πλέον με αυτόν τον κανονισμό, και, αφετέρου, ο εν λόγω κανονισμός προβλέπει ότι οι προϋποθέσεις και οι απαιτήσεις στις οποίες υπόκεινται οι εντολές ισχύουν με την επιφύλαξη του αστικού δικονομικού δικαίου. Βλ. άρθρο 9, παράγραφος 6, και άρθρο 10, παράγραφος 6, του ίδιου κανονισμού.

²⁹ Το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31 προβλέπει ότι «[τ]α κράτη μέλη δεν επιβάλλουν στους φορείς παροχής υπηρεσιών, για την παροχή των υπηρεσιών που αναφέρονται στα άρθρα 12, 13 και 14, γενική υποχρέωση ελέγχου των πληροφοριών που μεταδίδουν ή αποθηκεύουν ούτε γενική υποχρέωση δραστηριότητας αναζήτησης γεγονότων ή περιστάσεων που δείχνουν ότι πρόκειται για παράνομες δραστηριότητες». Κατά την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου: «[τ]α κράτη μέλη δύνανται να υποχρεώσουν τους φορείς παροχής υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας να ενημερώνουν πάραυτα τις αρμόδιες κρατικές αρχές για τυχόν υπόνοιες περί χορηγούμενων παράνομων πληροφοριών ή δραστηριοτήτων που επιχειρούν αποδέκτες των υπηρεσιών τους ή να ανακοινώνουν στις αρμόδιες αρχές, κατ' αίτησή τους, πληροφορίες που διευκολύνουν την εντόπιση αποδεκτών των υπηρεσιών τους με τους οποίους έχουν συμφωνίες αποθήκευσης».

³⁰ Πρβλ., επίσης, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Glawischmig-Piesczek (C-18/18, EU:C:2019:821, σκέψη 35), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι «μια τέτοια ειδική περίπτωση μπορεί μεταξύ άλλων να ανάγεται, όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης, σε συγκεκριμένη πληροφορία, την οποία αποθήκευσε ο οικείος πάροχος υπηρεσιών φιλοξενίας διαδικτυακού περιεχομένου κατόπιν αιτήματος ορισμένου χρήστη του μέσου του κοινωνικής δικτύωσης, της οποίας το περιεχόμενο εξετάστηκε και εκτιμήθηκε από αρμόδιο δικαστήριο του κράτους μέλους που, κατόπιν της εκ μέρους του εκτιμήσεως, το έκρινε παράνομο».

Δικαστήριο στο πλαίσιο του άρθρου 56 ΣΛΕΕ. Κατά την άποψη της κυβέρνησης αυτής, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, υπό το φως της αποφάσεως *Airbnb Ireland*³¹, ο KoPl-G δεν περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, κυρίως επειδή ο νόμος αυτός δεν θέτει όρους σχετικούς με την άσκηση της δραστηριότητας παροχής υπηρεσιών από τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις.

54. Κατ' αρχάς, σύμφωνα με τη λύση που έχει υιοθετήσει το Δικαστήριο με τη νομολογία του, η δυνατότητα επίκλησης και εφαρμογής των εθνικών μέτρων που αφορούν τον συντονισμένο τομέα στην περίπτωση υπηρεσιών προερχόμενων από άλλο κράτος μέλος ή στην περίπτωση φορέα παροχής τέτοιων υπηρεσιών πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της οδηγίας 2000/31 και όχι υπό το πρίσμα των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου³².

55. Δεύτερον επισημαίνεται ότι, αντιθέτως προς τα όσα υποστηρίζει η Πολωνική Κυβέρνηση, στην απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου)³³ το Δικαστήριο αναφέρθηκε στη νομολογία σχετικά με το άρθρο 56 ΣΛΕΕ όχι για να διαπιστώσει αν το εθνικό μέτρο ενείχε περιορισμό της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31, αλλά, αφού διαπίστωσε ότι όντως ίσχυε κάτι τέτοιο³⁴, για να ελέγξει εάν πληρούνταν οι προϋποθέσεις της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας.

56. Τέλος, μολονότι το άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31 εντάσσεται στη λογική του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, η οδηγία αυτή δεν συνιστά απλή υπενθύμιση των αρχών του πρωτογενούς δικαίου. Πράγματι, όπως έχει καταστήσει σαφές το Δικαστήριο όσον αφορά τον συντονισμένο τομέα, το άρθρο 3 της οδηγίας απαγορεύει, υπό την επιφύλαξη των παρεκκλίσεων που επιτρέπονται υπό τους όρους της παραγράφου 4 του ως άνω άρθρου, να υπόκειται ο φορέας παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικού εμπορίου σε αυστηρότερες απαιτήσεις από εκείνες τις οποίες προβλέπει το ουσιαστικό δίκαιο που ισχύει στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο φορέας αυτός³⁵. Εκ των ανωτέρω συνάγω ότι, όταν επιβάλλονται σε σχέση με την παροχή υπηρεσιών απαιτήσεις που υπερβαίνουν τις ισχύουσες στο κράτος μέλος καταγωγής προκειμένου οι υπηρεσίες να είναι προσβάσιμες στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, είναι πιθανόν να συντρέχει περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών.

57. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι οι αναιρεσιούσες της κύριας δίκης υποβάλλονται σε υποχρεώσεις που, αφενός, δεν αφορούν στοιχεία παράνομων περιεχομένων και συγκεκριμένα πληροφοριακά στοιχεία³⁶ και, αφετέρου, καθιερώνουν, σε σχέση με τον συντονισμένο τομέα, απαιτήσεις οι οποίες δεν φαίνεται να αντιστοιχούν στις προβλεπόμενες από το δίκαιο του κράτους μέλους όπου είναι εγκατεστημένες και οι οποίες συνδέονται με την άσκηση της δραστηριότητας της παροχής των υπηρεσιών τους στο έδαφος άλλου κράτους μέλους περιορίζει, κατά τη γνώμη μου, την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και, ως εκ τούτου, συνιστά παρέκκλιση από το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/31.

³¹ Σκέψη 42.

³² Πρβλ. απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (σκέψη 34). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση LEA (C-10/22, EU:C:2023:437, σκέψη 84).

³³ Σκέψη 64.

³⁴ Απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (σκέψη 62). Πρβλ. απόφαση *Airbnb Ireland* (σκέψη 82).

³⁵ Βλ. απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011, *eDate Advertising* κ.λπ. (C-509/09 και C-161/10, EU:C:2011:685, σκέψεις 67 και 68).

³⁶ Βλ. σημείο 47 των παρούσων προτάσεων. Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 38 της πράξεως για τις ψηφιακές υπηρεσίες.

58. Μένει, επομένως, να κριθεί εάν ένα κράτος μέλος μπορεί να παρεκκλίνει από το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31 λαμβάνοντας γενικά και αφηρημένα νομοθετικά μέτρα που να αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους.

3. Επί του άρθρου 3 της οδηγίας 2000/31

α) Εισαγωγικές παρατηρήσεις

59. Στις προτάσεις μου για την υπόθεση Airbnb Ireland³⁷, προς τις οποίες γίνεται παραπομπή τόσο στην υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως όσο και στις γραπτές παρατηρήσεις των μετεχόντων στην παρούσα διαδικασία, η ανάλυσή μου με οδήγησε στο συμπέρασμα ότι κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της καταγωγής δεν μπορεί να παρεκκλίνει από την κατ' αρχήν ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας παρά μόνον μέσω μέτρων λαμβανόμενων «κατά περίπτωση».

60. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στις προτάσεις εκείνες, σε πρώτο στάδιο υπενθύμισα τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/31³⁸, δηλαδή i) την αναγκαιότητα λήψης του μέτρου για λόγους σχετικούς με τη δημόσια τάξη, την προστασία της δημόσιας υγείας, τη δημόσια ασφάλεια ή την προστασία των καταναλωτών, ii) την προσβολή, ή τον σοβαρό κίνδυνο προσβολής, ενός εκ των εννόμων αυτών αγαθών από υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας και iii) την αναλογικότητα του μέτρου σε σχέση με τον σκοπό της προστασίας του αντίστοιχου εννόμου αγαθού.

61. Σε δεύτερο στάδιο παρατήρησα ότι, ελλείψει διευκρινίσεων ως προς την αναγκαιότητα λήψης του επίμαχου μέτρου και την ενδεχόμενη προσβολή ενός εκ των προσδιοριζόμενων στο άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο α', σημείο i, της οδηγίας 2000/31 εννόμων αγαθών από την υπηρεσία της Airbnb Ireland, το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση εκείνη μπορούσε να ερμηνευθεί μόνον υπό την έννοια ότι αποσκοπούσε στο να διευκρινιστεί αν μπορεί τυχόν να επιτραπεί σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της καταγωγής να επιβάλει, αυτεπαγγέλτως και χωρίς εξέταση των ουσιαστικών προϋποθέσεων, τις απαιτήσεις που διέπουν την άσκηση του επαγγέλματος του κτηματομεσίτη σε παρόχους μιας κατηγορίας υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας. Στο πλαίσιο αυτό ανέπτυξα, σε τρίτο στάδιο, μια σειρά από επιχειρήματα τα οποία συνηγορούσαν υπέρ του συμπεράσματος ότι κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο της καταγωγής δεν επιτρέπεται να παρεκκλίνει από την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας παρά μόνον μέσω μέτρων λαμβανόμενων «κατά περίπτωση».

62. Στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι υποχρεώσεις τις οποίες επιβάλλει ο KoPl-G είναι, κατ' αρχήν, ικανές να συμβάλουν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ότι διαθέτει επαρκή στοιχεία για να κρίνει αν οι διατάξεις του ως άνω νόμου είναι αναγκαίες προς επίτευξη του εν λόγω σκοπού και ανάλογες σε σχέση με αυτόν. Είναι αληθές ότι η διατύπωση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος θα μπορούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται, με το ερώτημα αυτό, στο άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο α', σημείο ii, της οδηγίας 2000/31, το οποίο προβλέπει την ουσιαστική προϋπόθεση σχετικά με την προσβολή, ή τον σοβαρό κίνδυνο προσβολής, ενός συγκεκριμένου εννόμου αγαθού από υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας. Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο

³⁷ C-390/18 (EU:C:2019:336, σκέψη 135).

³⁸ Βλ. προτάσεις μου στην υπόθεση Airbnb Ireland (C-390/18, EU:C:2019:336, σημεία 123 έως 125).

παραδέχεται ότι στην πραγματικότητα διατηρεί αμφιβολίες ως προς το ζήτημα εάν μπορούν πράγματι να αποτελούν μέτρα, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας, γενικές και αφηρημένες διατάξεις που επιβάλλουν στους παρόχους υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, οριζόμενων με γνώμονα τη φύση τους, γενικές υποχρεώσεις ισχύουσες ελλείψει οποιασδήποτε ατομικής και συγκεκριμένης πράξεως. Κατά συνέπεια, τα επιχειρήματα που ανέπτυξα στο πλαίσιο της ανάλυσής μου στις προτάσεις μου για την υπόθεση Airbnb Ireland³⁹ ισχύουν εξίσου και για την υπό κρίση υπόθεση. Στις παρούσες προτάσεις, θα τα εκθέσω λαμβάνοντας υπόψη την προβληματική η οποία, κατά το αιτούν δικαστήριο, διατρέχει την υπό κρίση υπόθεση και θα παρουσιάσω και ορισμένα επιπλέον επιχειρήματα.

β) Ανάλυση

63. Πρώτον, προκειμένου να μη «νερωθεί» η αρχή της χώρας καταγωγής, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/31, θα μπορούσε το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει στα άλλα κράτη μέλη, πλην εκείνου της καταγωγής, να παρεκκλίνουν από την προαναφερθείσα αρχή αυτή μόνον παρεμπιπτόντως. Αν γινόταν δεκτό ότι μια γενική και αφηρημένη διάταξη η οποία εφαρμόζεται σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μπορεί να συνιστά «μέτρο» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας, τούτο θα είχε ως αποτέλεσμα να επιτρέπεται ο κατακερματισμός της εσωτερικής αγοράς από τις εθνικές νομοθεσίες.

64. Δεύτερον, το άρθρο 3 της οδηγίας 2000/31 πρέπει να ερμηνεύεται με τέτοιον τρόπο ώστε να κατοχυρώνεται η ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας μεταξύ των κρατών μελών⁴⁰. Επιπλέον, μια εξαίρεση από τον γενικό κανόνα του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31, όπως αυτή του άρθρου 3, παράγραφος 4, της ίδιας οδηγίας, πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Υπό την οπτική αυτή, όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 5 και 6 της οδηγίας, ο νομοθέτης της Ένωσης επιδίωκε με την οδηγία αυτή να καταργήσει τα νομικά εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, δηλαδή τα εμπόδια τα οποία οφείλονταν στις αποκλίσεις των νομοθεσιών καθώς και στην έλλειψη ασφάλειας δικαίου ως προς το ποιοι εθνικοί κανόνες ισχύουν για τις υπηρεσίες αυτές. Το να επιτραπεί η εφαρμογή διαφορετικών νομοθεσιών σε έναν πάροχο ή στην υπηρεσία του θα αντέβαινε στον ως άνω σκοπό.

65. Τρίτον, η φύση ενός μέτρου μέσω του οποίου ένα κράτος μέλος προορισμού επιτρέπεται να παρεκκλίνει από την αρχή της χώρας καταγωγής μπορεί να προσδιοριστεί με τη βοήθεια των ουσιαστικών και διαδικαστικών προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχεία α' και β', της οδηγίας 2000/31.

66. Αφενός, τα μέτρα που θεσπίζονται βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 αφορούν μία *συγκεκριμένη* υπηρεσία η οποία, όπως απαιτεί το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο α', σημείο ii, της οδηγίας αυτής, *πρέπει να βλάπτει* το οικείο έννομο αγαθό ή *να συνιστά σοβαρό κίνδυνο που απειλεί* να το βλάψει. Υπό αυτές τις συνθήκες, εάν υπό το κράτος της εν λόγω οδηγίας, η οποία βασίζεται στην αρχή της χώρας καταγωγής και στην αρχή του ελέγχου των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας στην πηγή τους⁴¹, επιτρεπόταν σε ένα κράτος μέλος να περιορίσει την ελεύθερη κυκλοφορία μιας κατηγορίας υπηρεσιών προερχόμενων από άλλα

³⁹ C-390/18 (EU:C:2019:336, σκέψη 135).

⁴⁰ Βλ. απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011, eDate Advertising κ.λπ. (C-509/09 και C-161/10, EU:C:2011:685, σκέψη 64).

⁴¹ Βλ. αιτιολογική σκέψη 24 της οδηγίας 2000/31.

κράτη μέλη, τούτο θα υπονόμει την αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ τους⁴² και θα υποδήλωνε μια γενικότερη δυσπιστία απέναντι σε όλα τα κράτη μέλη όσον αφορά τον έλεγχό τους επί των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας οι οποίες παρέχονται από φορείς που είναι εγκατεστημένοι στο έδαφός τους. Αυτός είναι ένας επιπλέον λόγος για να γίνει δεκτό ότι για όλες τις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 4, της ίδιας οδηγίας πρέπει να εξετάζονται κάθε φορά οι περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως.

67. Αφετέρου, στο μέτρο που το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/31 υποχρεώνει ένα κράτος μέλος προορισμού να ζητήσει από το κράτος μέλος της καταγωγής τη λήψη μέτρων στον τομέα των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, η ως άνω διάταξη προϋποθέτει ότι το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται το αίτημα αυτό είναι ευχερώς προσδιορίσιμο και προσδιορίζεται πριν τη λήψη μέτρου κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας. Ένα γενικό και αφηρημένο νομοθετικό μέτρο το οποίο θα εφαρμοζόταν αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας υπηρεσιών δεν θα συμβιβαζόταν με τη λογική της διαδικαστικής προϋπόθεσης που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας.

68. Εξάλλου, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/31, η λήψη σε εθνικό επίπεδο μέτρων που έχουν ως αποτέλεσμα παρέκκλιση από την αρχή τελεί υπό την προϋπόθεση της προηγούμενης κοινοποίησης στην Επιτροπή της πρόθεσης λήψης τέτοιων μέτρων. Εάν ο όρος «μέτρο» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει και νομοθετικά μέτρα γενικά και αφηρημένα, τα οποία εφαρμόζονται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας υπηρεσιών, τούτο θα σήμαινε ότι το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας προσθέτει μία επιπλέον κοινοποίηση σε σχέση με εκείνη που απαιτεί η οδηγία 2015/1535. Πράγματι, υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής οδηγίας, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να κοινοποιούν στην Επιτροπή τις γενικές απαιτήσεις που διέπουν την πρόσβαση στις δραστηριότητες των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας και την άσκησή τους⁴³.

69. Τέταρτον, αντιλαμβάνομαι τη λογική του επιχειρήματος της Επιτροπής ότι εναπόκειται, κατ' αρχήν, στο κράτος μέλος προορισμού να προβλέψει «πώς και πού» θα λάβει μέτρο που εισάγει παρέκκλιση από το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/31. Πράγματι, το σύστημα των πηγών του δικαίου σε κάθε κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει διαφορετικές μορφές. Υπό την οπτική αυτή, η Επιτροπή δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να πρόκειται για ένα μέτρο γενικής εφαρμογής, «υπό την προϋπόθεση ότι [αυτό] είναι επαρκώς στοχευμένο, στον βαθμό που εφαρμόζεται σαφώς, εξ αρχής, σε μια συγκεκριμένη υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας παρεχόμενη από έναν ή περισσότερους παρόχους εγκατεστημένους σε ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη». Ωστόσο, για τους λόγους που αναπτύχθηκαν στα σημεία 63 έως 68 των παρουσών προτάσεων, ένα νομοθετικό μέτρο γενικό και αφηρημένο, το οποίο εφαρμόζεται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας υπηρεσιών, δεν πληροί τη συγκεκριμένη προϋπόθεση.

⁴² Βλ. αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας 2000/31.

⁴³ Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο ε', και άρθρο 5 της οδηγίας 2015/1535. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η Επιτροπή επισημαίνει ότι δεν της κοινοποιήθηκε ο ΚοPI-G στο πλαίσιο της οδηγίας 2000/31, αλλά στο πλαίσιο της οδηγίας 2015/1535, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο ένα κράτος μέλος να μπορεί, με μία και μόνο κοινοποίηση, να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις περί κοινοποίησης που προβλέπονται σε αυτές τις δύο οδηγίες.

70. Ο ορισμός της έννοιας «συντονισμένος τομέας» στο άρθρο 2, στοιχείο η', της οδηγίας 2000/31 δεν θέτει εν αμφιβόλω την εκτίμηση αυτή. Η αναφορά σε γενικές απαιτήσεις, η οποία γίνεται στον ορισμό της έννοιας, δεν αφορά το φάσμα των εξουσιών που έχει στη διάθεσή του ένα κράτος μέλος προορισμού προκειμένου να παρεκκλίνει από το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, αλλά τις αντίστοιχες εξουσίες του κράτους μέλους καταγωγής.

71. Ούτε η ανάλυση των προπαρασκευαστικών εργασιών της οδηγίας 2000/31 κλονίζει την εν λόγω εκτίμηση. Ασφαλώς, όπως επισημάνθηκε στην πρόταση της Επιτροπής για την έκδοση της οδηγίας αυτής, «η Επιτροπή θα λάβει δεόντως υπόψη την ανάγκη των κρατών μελών να εξασφαλίζουν την τήρηση των κανόνων που αποσκοπούν στην προστασία βασικών κοινωνικών συμφερόντων και θα ήταν αδιανόητο για την Επιτροπή να εμποδίσει κράτος μέλος να εφαρμόσει κανόνα ο οποίος απαγορεύει την κυκλοφορία ρατσιστικών μηνυμάτων»⁴⁴. Αφενός όμως δεν είναι σαφές με ποιον τρόπο πρέπει να γίνει αντιληπτή στο πλαίσιο αυτό η φράση «να εφαρμόσει κανόνα ο οποίος απαγορεύει την κυκλοφορία [συγκεκριμένου περιεχομένου]», εφόσον μια τέτοια εφαρμογή άπτεται μάλλον της προβληματικής που συνδέεται με τις εντολές κατά την έννοια των άρθρων 14 και 15 της οδηγίας και, αφετέρου, σύμφωνα με την ίδια πρόταση της Επιτροπής, οι παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας καταγωγής επιτρέπονται «σε όλως ιδιαίτερες περιπτώσεις».

72. Για λόγους πληρότητας, σημειώνω ότι η ερμηνεία σύμφωνα με την οποία ένα γενικό και αφηρημένο νομοθετικό μέτρο το οποίο εφαρμόζεται αδιακρίτως σε κάθε φορέα παροχής μιας κατηγορίας υπηρεσιών δεν συνιστά «μέτρο» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31 είναι αυτή που υποστηρίζεται από την πλειονότητα των συγγραφέων στη θεωρία⁴⁵. Οι θιασώτες της αντίθετης ερμηνείας επισημαίνουν ότι θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ιδιαίτερη βαρύτητα που έχει, στο πλαίσιο της σχετικής συζήτησης, η καταπολέμηση της παράνομης ρητορικής μίσους. Προς στήριξη της δικής τους ερμηνείας, ισχυρίζονται ότι η προσέγγιση αυτή αντανάκλαται στην οδηγία 2000/31, της οποίας η αιτιολογική σκέψη 10 αναφέρει ότι η οδηγία οφείλει να εξασφαλίζει υψηλού επιπέδου προστασία των σκοπών γενικού συμφέροντος⁴⁶. Αντιλαμβάνομαι το πνεύμα της επιχειρηματολογίας αυτής και, κατά τη γνώμη μου, δεν αποκλείεται η πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες να στοχεύει ακριβώς να δώσει απάντηση σε τέτοιες ανησυχίες. Εντούτοις, όσον αφορά την οδηγία 2000/31, παρατηρώ ότι στην αιτιολογική σκέψη 22 της οδηγίας αυτής επισημαίνεται ότι «[ο] έλεγχος των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας πρέπει να ασκείται στην πηγή της δραστηριότητας για να προστατεύεται αποτελεσματικά το γενικό συμφέρον [...] όχι μόνο για τους πολίτες [του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου είναι εγκατεστημένος ο πάροχος] αλλά επίσης για όλους τους πολίτες της [Ενωσης]».

73. Λαμβανομένων υπόψη όσων προηγήθηκαν, εκτιμώ ότι το άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας που προέρχονται από άλλα κράτη

⁴⁴ Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με ορισμένες νομικές πτυχές του ηλεκτρονικού εμπορίου στην εσωτερική αγορά, COM(1998) 586 τελικό, σ. 34.

⁴⁵ Βλ., ιδίως, Crabit, E., «La directive sur le commerce électronique: le projet "Méditerranée"», *Revue du droit de l'Union européenne*, 2000, αριθ. 4, σ. 749 και, ειδικότερα, σ. 762 και 792, Drexler, J., «Mondialisation et société de l'information. Le commerce électronique et la protection des consommateurs», *Revue internationale de droit économique*, 2002, αριθ. 2-3, σ. 405 και, ειδικότερα, σ. 432 («[l'État membre de destination] peut prendre des mesures individuelles»), Gkoutzinis, A., *Internet Banking and the Law in Europe: Regulation, Financial Integration and Electronic Commerce*, Cambridge University Press, Κέμπριτζ – Νέα Υόρκη, 2006, σ. 283, και Schulz, W., «Regulating Intermediaries to Protect Privacy Online – the Case of the German NetzDG», *HIIG Discussion Paper Series*, 2018, σ. 21 («exemption clause of art. 3 sec. 4 e-Commerce Directive [is] restricted to individual cases and does not allow member states to apply their jurisdiction all together "through the backdoor"»).

⁴⁶ Βλ. Holznagel, D., «Platform Liability for Hate Speech & the Country of Origin Principle: Too Much Internal Market», *Computer Law Review International*, 2020, τόμος 4, σ. 107.

μέλη, θεσπίζοντας νομοθετικά μέτρα γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα, τα οποία αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους και δεν λαμβάνονται απλώς κατά περίπτωση.

74. Χάριν απόλυτης πληρότητας, οφείλω να επισημάνω ότι οι εκτιμήσεις που εκτέθηκαν ανωτέρω δεν τίθενται σε καμία περίπτωση εν αμφιβόλω από τις παραδοχές των αποφάσεων Ker-Optika, Airbnb Ireland και A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου).

γ) *Επί της απόφασης Ker-Optika*

75. Στην απόφαση Ker-Optika⁴⁷ το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη στην υπόθεση εκείνη εθνική ρύθμιση, στον βαθμό που συνεπαγόταν απαγόρευση πώλησης φακών επαφής μέσω διαδικτύου, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ανάλογη προς τον σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31. Το συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε επομένως να θεωρηθεί ότι υποδηλώνει, a contrario, ότι μια τέτοια εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση εκείνη, μπορεί να αποτελέσει «μέτρο» κατά την έννοια της ως άνω διατάξεως. Πάρα ταύτα, η αναφορά στη συγκεκριμένη διάταξη πρέπει να ερμηνευθεί εντός του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται.

76. Πράγματι, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Ker-Optika, το αιτούν δικαστήριο ζητούσε να διευκρινιστεί εάν προσέκρουε στο δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση που επέτρεπε την εμπορία φακών επαφής μόνο σε καταστήματα ειδικευμένα στην πώληση ιατρικών ειδών και, συνεπώς, την εμπορία τους μέσω διαδικτύου.

77. Το Δικαστήριο έκρινε, στην απόφαση αυτή, ότι στο πλαίσιο εμπορίας φακών επαφής μέσω διαδικτύου, μπορούσε να γίνει διάκριση ανάμεσα σε δύο στοιχεία, ήτοι την πράξη της πώλησης αυτή καθεαυτήν και την παράδοση του προϊόντος. Αφού έκανε αυτή τη διάκριση το Δικαστήριο προχώρησε στον προσδιορισμό των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης που διέπουν αυτά τα δύο στοιχεία της εμπορίας. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι αυτές καθεαυτές οι προϋποθέσεις πώλησης εμπίπτουν στην οδηγία 2000/31⁴⁸, ενώ, λαμβανομένου υπόψη του ορισμού της έννοιας του «συντονισμένου τομέα» στην εν λόγω οδηγία, οι προϋποθέσεις παράδοσης του προϊόντος εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της⁴⁹ και πρέπει να εκτιμώνται υπό το πρίσμα των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων⁵⁰.

78. Σε ένα πρώτο στάδιο, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι προϋποθέσεις παράδοσης τις οποίες έθετε η εθνική ρύθμιση συνιστούσαν περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και ότι ο περιορισμός δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί διότι υπερέβαινε το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού του οποίου γινόταν επίκληση προς στήριξη του περιορισμού που συνεπαγόταν η ρύθμιση αυτή⁵¹. Σε ένα δεύτερο στάδιο, όσον αφορά αυτές καθ' εαυτές τις προϋποθέσεις πώλησης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, «για τους ίδιους λόγους», η επίμαχη ρύθμιση, στο μέτρο που συνεπαγόταν απαγόρευση πώλησης φακών επαφής μέσω διαδικτύου, δεν μπορούσε να θεωρηθεί ανάλογη προς τον σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31⁵². Επί τη βάση αυτή, το Δικαστήριο κατέληξε στο

⁴⁷ Σκέψη 76.

⁴⁸ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 28).

⁴⁹ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 31).

⁵⁰ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 41).

⁵¹ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 31).

⁵² Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 76).

συμπέρασμα ότι τα άρθρα 34 ΣΛΕΕ και 36 ΣΛΕΕ, καθώς και η προαναφερθείσα οδηγία, χωρίς ωστόσο να μνημονεύονται οι ειδικότερες διατάξεις της, απαγορεύουν εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει την εμπορία φακών επαφής μόνο σε ειδικευμένα καταστήματα ιατρικών ειδών⁵³.

79. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην ίδια υπόθεση⁵⁴, η ουγγρική νομοθεσία που απαγόρευε την πώληση φακών επαφής μέσω διαδικτύου εφαρμόστηκε στην περίπτωση ημεδαπής εταιρίας. Επομένως, δεν επρόκειτο για κατάσταση που ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31, αλλά του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

80. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι στην απόφαση Ker-Optika⁵⁵ γινόταν αναφορά στην ως άνω διάταξη επιδέχεται διάφορες ερμηνείες. Παραδείγματος χάριν, μπορεί να υποστηριχθεί ότι με την αναφορά αυτή το Δικαστήριο θέλησε να μείνει πιστό στην προσέγγιση την οποία είχε χαράξει ήδη η ενωσιακή νομολογία όσον αφορά την εκτίμηση των προϋποθέσεων παράδοσης υπό το πρίσμα των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, υπό την έννοια ότι οι διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή μόνο σε καταστάσεις που ενέχουν, δυνητικώς τουλάχιστον, διασυνοριακό στοιχείο. Μια άλλη πιθανή ερμηνεία είναι ότι το συμπέρασμα του Δικαστηρίου ότι εθνική ρύθμιση που δεν επιτρέπει την εμπορία φακών επαφής μέσω διαδικτύου προσκρούει στην οδηγία 2000/31 αφορά το άρθρο 9 της οδηγίας αυτής, το οποίο μνημονεύεται επίσης στην απόφαση εκείνη⁵⁶ και προβλέπει ότι τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε το νομικό τους σύστημα να επιτρέπει τη σύναψη συμβάσεων με ηλεκτρονικά μέσα.

δ) *Επί της αποφάσεως Airbnb Ireland*

81. Όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, στην απόφαση Airbnb Ireland, το Δικαστήριο δεν εξέτασε τι νοείται ως «μέτρο» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31. Πράγματι, λαμβανομένου υπόψη ότι στην υπόθεση εκείνη η Γαλλική Δημοκρατία είχε παραλείψει να κοινοποιήσει τον επίμαχο εθνικό νόμο, όπως απαιτεί το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, το Δικαστήριο έκρινε σκόπιμο να περιοριστεί στη διαπίστωση ότι ο εθνικός νόμος δεν θα μπορούσε «εν πάση περιπτώσει» να εφαρμοστεί σε ιδιώτη «ανεξαρτήτως του αν ο νόμος αυτός πληροί τις λοιπές προϋποθέσεις που προβλέπει η διάταξη αυτή»⁵⁷.

ε) *Επί της αποφάσεως Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου)*

82. Το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) αφορούσε το ζήτημα αν ήταν συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης η εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως του κράτους μέλους προορισμού υπηρεσίας διαδικτυακής πώλησης φαρμάκων χορηγούμενων χωρίς ιατρική συνταγή στον πάροχο της υπηρεσίας αυτής, ο οποίος ήταν εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος. Με το προδικαστικό του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η εθνική ρύθμιση συμβιβαζόταν

⁵³ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 78).

⁵⁴ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi επί της Ker-Optika (C-108/09, EU:C:2010:341, σημείο 21).

⁵⁵ Σκέψη 76.

⁵⁶ Απόφαση Ker-Optika (σκέψη 78).

⁵⁷ Απόφαση Airbnb Ireland (σκέψη 99).

με το άρθρο 34 ΣΛΕΕ, το άρθρο 85γ της οδηγίας 2001/83/ΕΚ⁵⁸ και/ή το άρθρο 3 της οδηγίας 2000/31. Στην απόφασή του το Δικαστήριο έκρινε ότι το προδικαστικό ερώτημα έπρεπε να αναλυθεί υπό την οπτική της τελευταίας αυτής οδηγίας.

83. Μολονότι από την απόφαση αυτή θα μπορούσε να συναχθεί ότι, υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2000/31, ένα κράτος μέλος επιτρέπεται να παρεκκλίνει από την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών θεσπίζοντας γενική και αφηρημένη ρύθμιση, δεν θα πρέπει η απάντηση του Δικαστηρίου να εκληφθεί ως οριστική κρίση επί της ουσίας της υποθέσεως, χωρίς να ληφθούν υπόψη η φύση της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής και το αντικείμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο στην περίπτωση εκείνη. Τούτο διότι το Δικαστήριο δεν ερωτήθηκε αν η επίμαχη εθνική ρύθμιση μπορούσε να συνιστά «μέτρο» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής. Ομοίως, στην υπόθεση εκείνη, υποστηρίχθηκε ότι η εθνική ρύθμιση δεν είχε κοινοποιηθεί σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 4, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας. Παρά ταύτα, λαμβανομένου υπόψη του τεκμηρίου λυσιτέλειας του οποίου απολαύουν τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο απάντησε κρίνοντας ότι έπρεπε να επιτραπεί η εφαρμογή της επίμαχης ρυθμίσεως σε πάροχο εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος⁵⁹.

84. Στο ίδιο πάντοτε πλαίσιο, είναι χαρακτηριστικό ότι το διατακτικό της αποφάσεως Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) δεν μνημονεύει συγκεκριμένη διάταξη της οδηγίας 2000/31, παρά το γεγονός ότι το προδικαστικό ερώτημα αναφέρεται στο άρθρο 3 της οδηγίας αυτής. Ίσως ακόμη πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι, στην απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο παρέπεμψε και στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της οδηγίας⁶⁰.

85. Συναφώς, από την επίμαχη στην υπόθεση εκείνη εθνική ρύθμιση και από τον δικαιολογητικό λόγο του οποίου έγινε επίκληση προς στήριξή της θα μπορούσε να συναχθεί ότι η ρύθμιση περιλάμβανε, κατ' ουσίαν, επαγγελματικούς κανόνες όσον αφορά τους φαρμακοποιούς και τις βέλτιστες πρακτικές διάθεσης των φαρμάκων από αυτούς. Πρέπει να υπομνησθεί, στο πλαίσιο αυτό, ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ότι «[τ]α κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η χρήση εμπορικών επικοινωνιών που συνιστούν υπηρεσία της κοινωνίας της πληροφορίας ή αποτελούν μέρος της, η οποία παρέχεται από μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, επιτρέπεται εφόσον τηρεί τους επαγγελματικούς κανόνες οι οποίοι διέπουν την ανεξαρτησία, την αξιοπρέπεια και το ήθος του επαγγέλματος, καθώς και το επαγγελματικό απόρρητο και την πίστη προς τους πελάτες και τους συναδέλφους». Όπως και τα άρθρα 14 και 15 της οδηγίας αυτής, έτσι και η προαναφερθείσα διάταξη δεν απαντά στο κεφάλαιο Ι, όπου περιλαμβάνεται το άρθρο 3, αλλά στο κεφάλαιο ΙΙ της οδηγίας. Δεν θα πρέπει επομένως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να έχει το άρθρο 8 της οδηγίας 2000/31, όπως και τα άρθρα 14 και 15 της ίδιας οδηγίας⁶¹, εφαρμογή και στα κράτη μέλη προορισμού τα οποία ορίζουν ποιες είναι οι νομοθετικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες στο πλαίσιο των εννόμων τάξεων τους και μπορούν, κατόπιν τούτου, να θεσπίζουν ορισμένους κανόνες που διέπουν τις εμπορικές επικοινωνίες που πραγματοποιούνται από μέλος νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος, χωρίς να παραβιάζεται ο μηχανισμός του άρθρου 3 της οδηγίας.

⁵⁸ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004 (ΕΕ 2004, L 136, σ. 34).

⁵⁹ Βλ. απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (σκέψεις 41 και 44).

⁶⁰ Βλ. απόφαση Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (σκέψη 66).

⁶¹ Βλ. σημείο 47 των παρούσων προτάσεων.

86. Λαμβανομένων υπόψη όσων προηγήθηκαν, εμμένω στο συμπέρασμα που διατύπωσα στο σημείο 73 των παρουσών προτάσεων.

VI. Πρόταση

87. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα του Verwaltungsgerichtshof (Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου, Αυστρία) ως εξής:

Το άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά,

έχει την έννοια ότι

δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη, θεσπίζοντας νομοθετικά μέτρα γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα, τα οποία αφορούν μια κατηγορία συγκεκριμένων υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας περιγραφόμενη με γενικούς όρους και δεν λαμβάνονται απλώς κατά περίπτωση.